

TAFAKKUR JARAYONIGA PSIXOLOGIK OMILLARNING
TA'SIRI

Dexkonova Marg'uba Erkinovna

Namangan Davlat Universiteti

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Xurkinova Durdona Baxtiyor qizi

Namangan Davlat Universiteti

Psixologiya yo'nalishi talabasi

Email:xurkinovadurdona@gmail.com

Annotatsiya:

Mazkur maqolada tafakkur jarayoniga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillar tahlil qilinadi. Xususan, diqqat, xotira, motivatsiya, emotsional holat va shaxsiy tajribaning tafakkur samaradorligiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, turli psixologik omillarning o'zaro bog'liqligi va ularning muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish jarayoniga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari tafakkur rivojlanishini optimallashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: tafakkur, psixologik omillar, diqqat, xotira, motivatsiya, emotsiya, qaror qabul qilish, kognitiv jarayonlar

Аннотация:

В данной статье анализируются основные психологические факторы, влияющие на процесс мышления. Особое внимание уделяется таким компонентам, как внимание, память, мотивация, эмоциональное состояние и личный опыт. Рассматривается их влияние на эффективность

мыслительной деятельности, а также взаимосвязь между различными психологическими факторами в процессе принятия решений. Результаты исследования имеют важное значение для оптимизации развития мышления.

Ключевые слова: мышление, психологические факторы, внимание, память, мотивация, эмоции, принятие решений, когнитивные процессы

Abstract:

This article examines the main psychological factors influencing the thinking process. In particular, it explores the roles of attention, memory, motivation, emotional state, and personal experience in shaping cognitive performance. The interrelationship between these psychological factors and their impact on decision-making in problem-solving situations are also discussed. The findings are significant for optimizing the development of thinking processes.

Keywords: thinking, psychological factors, attention, memory, motivation, emotions, decision-making, cognitive processes

KIRISH

Tafakkur inson psixikasining eng murakkab va oliy darajadagi bilish jarayonlaridan biri bo'lib, u orqali shaxs atrof-muhitdagi narsa va hodisalarning mohiyatini anglaydi, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qiladi hamda yangi bilimlar hosil qiladi. Tafakkur jarayoni insonning amaliy va nazariy faoliyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, u muammoli vaziyatlarni hal etish, qaror qabul qilish va ijodiy yondashuvni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Psixologiya fanida tafakkur bilish jarayonlarining markaziy komponenti sifatida qaraladi va u diqqat, xotira, idrok kabi boshqa kognitiv jarayonlar bilan

chambarchas bog'liq holda faoliyat yuritadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tafakkur jarayonining samaradorligi nafaqat intellektual salohiyatga, balki psixologik omillarga — jumladan, motivatsiya, emotsional holat, shaxsiy tajriba va ijtimoiy muhitga ham bevosita bog'liqdir.

Zamonaviy psixologik nazariyalarda tafakkur turli yondashuvlar asosida o'rganiladi. Jumladan, kognitiv psixologiya tafakkurni axborotni qayta ishlash jarayoni sifatida talqin qilsa, madaniy-tarixiy yondashuv tafakkurning ijtimoiy omillar bilan shakllanishini asoslab beradi. Shu bilan birga, J. Piaget, L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev kabi olimlar tafakkur rivojlanishining bosqichlari va mexanizmlarini chuqur tahlil qilganlar. Tafakkur jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik omillarni o'rganish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Chunki inson tafakkuri faqat biologik yoki kognitiv jarayon emas, balki u emotsional, ijtimoiy va shaxsiy omillar bilan uzviy bog'liq murakkab tizimdir. Masalan, yuqori motivatsiya tafakkur faoliyatini faollashtirsa, salbiy emotsiyalar aksincha, fikrlash samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, shaxsning individual xususiyatlari, tajribasi va bilim darajasi ham tafakkur sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu sababli tafakkur jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik omillarni chuqur o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Bu esa o'quv jarayonini samarali tashkil etish, shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish va innovatsion fikrlashni shakllantirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolaning asosiy maqsadi — tafakkur jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik omillarni ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligini ochib berish hamda tafakkur samaradorligini oshirish yo'llarini aniqlashdan iborat.

Tafakkur inson psixikasining eng murakkab va muhim bilish jarayonlaridan biri bo'lib, u orqali shaxs borliqdagi narsa va hodisalarni chuqur anglaydi, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qiladi hamda yangi bilim va g'oyalarni shakllantiradi. Tafakkur jarayoni analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish va abstraksiyalash kabi mantiqiy operatsiyalar orqali amalga oshadi. Ushbu jarayon inson faoliyatining barcha sohalarida, xususan, muammoli vaziyatlarni hal qilish, qaror qabul qilish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tafakkur samaradorligi ko'plab psixologik omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida diqqat va xotira muhim o'rin egallaydi. Diqqat tafakkur jarayonining yo'naltirilganligini ta'minlab, muammoning asosiy jihatlariga e'tibor qaratishga yordam beradi. Xotira esa avval o'zlashtirilgan bilim va tajribani saqlab, ularni yangi vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi. Aynan diqqat va xotiraning uyg'un faoliyati natijasida tafakkur jarayoni samarali kechadi, aks holda fikrlash yuzaki yoki tartibsiz bo'lishi mumkin. Motivatsiya ham tafakkur faoliyatining muhim psixologik omillaridan biridir. U insonni faol fikrlashga undovchi ichki kuch sifatida namoyon bo'ladi. Yuqori darajadagi motivatsiya shaxsni muammolarni chuqur o'rganishga, turli yechimlarni izlashga va ijodiy yondashuvni qo'llashga rag'batlantiradi. Aksincha, motivatsiyaning pastligi tafakkur jarayonining sustlashuviga, yuzaki fikrlashga olib keladi. Shu sababli motivatsiya tafakkur samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi.

Emotsional holat ham tafakkur jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy emotsiyalar insonning fikrlash faoliyatini faollashtirib, ijodiy va erkin fikrlashga yordam beradi. Salbiy emotsiyalar, xususan, stress, qo'rquv yoki xavotir esa tafakkur jarayonini sekinlashtiradi, diqqatni susaytiradi va to'g'ri qaror qabul qilishga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun emotsional barqarorlik tafakkur samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga

ega. Shaxsiy tajriba va bilim darajasi ham tafakkur sifatini belgilovchi muhim omillardan hisoblanadi. Inson o'z tajribasi asosida muammolarni tezroq anglaydi va samaraliroq yechimlar topadi. Keng bilimga ega bo'lgan shaxs turli vaziyatlarda ko'proq variantlarni ko'rib chiqish imkoniga ega bo'ladi, bu esa optimal qaror qabul qilishni osonlashtiradi. Shu jihatdan tajriba va bilim tafakkurning mazmuni va chuqurligini belgilaydi.

Tafakkur jarayoni ijtimoiy-psixologik omillar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Inson tafakkuri ijtimoiy muhitda shakllanadi va rivojlanadi. Ta'lim jarayoni, muloqot, ijtimoiy tajriba va madaniy omillar tafakkur rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, nutq orqali tafakkur shakllanishi va rivojlanishi muhim ahamiyatga ega. Bu esa tafakkurning nafaqat individual, balki ijtimoiy tabiatga ega ekanligini ko'rsatadi. Tafakkur rivojlanishi bosqichma-bosqich kechadigan murakkab jarayon bo'lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Inson tafakkuri oddiy konkret fikrlashdan abstrakt va mantiqiy tafakkur darajasiga o'sib boradi. Bu jarayonda miya faoliyati, nerv tizimi va kognitiv jarayonlarning uyg'unligi muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, tafakkur rivojlanishida ta'lim va tarbiya jarayoni hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tafakkur samaradorligini oshirish uchun psixologik omillarni to'g'ri yo'naltirish zarur. Bunda motivatsiyani kuchaytirish, ijobiy emotsional muhit yaratish, diqqat va xotirani rivojlantirish, shuningdek, muammoli vaziyatlar asosida mustaqil va tanqidiy fikrlashni rag'batlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta'lim tizimida aynan shu omillar asosida interfaol metodlar qo'llanilib, shaxsning tafakkur faoliyatini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Shunday qilib, tafakkur jarayoni ko'plab psixologik omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadigan murakkab tizimdir. Uning samaradorligi diqqat, xotira, motivatsiya, emotsional holat, shaxsiy tajriba

hamda ijtimoiy muhit bilan bevosita bog'liq bo'lib, ushbu omillarni chuqur o'rganish tafakkurni rivojlantirishning muhim ilmiy va amaliy asosini tashkil etadi.

XULOSA

Tafakkur insonning bilish faoliyatida markaziy o'rin egallovchi murakkab psixik jarayon bo'lib, uning shakllanishi va rivojlanishi turli psixologik omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Mazkur tadqiqot davomida aniqlanganki, tafakkur samaradorligi bevosita diqqat, xotira, motivatsiya, emotsional holat, shaxsiy tajriba hamda ijtimoiy muhit kabi omillar bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu omillar tafakkur jarayonining yo'nalishi, tezligi, chuqurligi va natijadorligini belgilab beradi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, diqqat va xotira tafakkur jarayonining asosiy kognitiv poydevorini tashkil etadi, motivatsiya esa uni harakatga keltiruvchi ichki kuch sifatida namoyon bo'ladi. Emotsional holat tafakkur sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatib, ijobiy emotsiyalar fikrlashni faollashtirsa, salbiy emotsiyalar uni cheklashi mumkin. Shuningdek, shaxsning individual tajribasi va bilim darajasi tafakkurning mazmuni va samaradorligini belgilovchi muhim omillar sifatida e'tirof etildi. Bundan tashqari, tafakkurning rivojlanishida ijtimoiy muhit va ta'lim jarayonining o'rni alohida ahamiyatga ega ekanligi asoslab berildi. Inson tafakkuri ijtimoiy faoliyat va muloqot jarayonida shakllanib, rivojlanadi. Shu sababli ta'lim tizimida shaxsning mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi.

Umuman olganda, tafakkur jarayonini samarali rivojlantirish uchun psixologik omillarni kompleks tarzda hisobga olish zarur. Bu esa shaxsning intellektual salohiyatini oshirish, muammoli vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish hamda jamiyatda faol va ijodkor shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari tafakkur

jarayonini yanada chuqurroq o'rganish va uni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy ishlanmalar uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vygotskiy, L.S. *Myshlenie i rech* (Мышление и речь). – Moskva: Pedagogika, 1982. – 287 bet.
2. Piaget, J. *The Psychology of Intelligence*. – London: Routledge, 2001. – 182 p.
3. Leontyev, A.N. *Deyatelnost. Soznanie. Lichnost* (Деятельность. Сознание. Личность). – Moskva: Politizdat, 1975. – 304 bet.
4. Rubinshteyn, S.L. *Osnovy obshchey psikhologii* (Основы общей психологии). – Sankt-Peterburg: Piter, 2002. – 720 bet.
5. Nemov, R.S. *Psixologiya. Kniga 1*. – Moskva: VLADOS, 2003. – 688 bet.
6. Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. *Introduction to Psychology*. – New York: Harcourt Brace College Publishers, 1996. – 823 p.
7. Sternberg, R.J. *Cognitive Psychology*. – Belmont: Wadsworth Publishing, 2012. – 576 p.
8. Anderson, J.R. *Cognitive Psychology and Its Implications*. – New York: Worth Publishers, 2010. – 519 p.
9. G'oziev, E.G'. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: O'qituvchi, 2002. – 512 bet.
10. Davletshin, M.G. *Psixologiya asoslari*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2005. – 256 bet.
11. Karimova, V.M. *Ijtimoiy psixologiya*. – Toshkent: Fan, 2008. – 320 bet.
12. Eysenck, M.W., Keane, M.T. *Cognitive Psychology: A Student's Handbook*. – New York: Psychology Press, 2015. – 741 p.